

Kje si dijaki izposojajo knjige za domače branje in kako

Where and how the secondary school students borrow books for home reading

>Katarina Švab

>> Maja Žumer

Izvleček

V prispevku so predstavljeni rezultati raziskave o iskanju knjig za domače branje med dijaki dveh slovenskih gimnazij. Zanimalo nas je, ali za iskanje knjig uporabljajo knjižnični katalog in v katerem tipu knjižnice (šolska ali splošna) si knjige izposojajo. Trend nizke izposoje knjig za domače branje v srednješolskih knjižnicah je enak izposoji knjig za domače branje v osnovnošolskih knjižnicah, čeprav imajo srednješolske knjižnice večje število izvodov knjig, ki so namenjene domačemu branju kot splošne knjižnice. Opremljenost srednješolskih knjižnic z računalniško opremo je dobra (četrtnina ima na voljo več kot 4 računalnike, ki so namenjeni uporabnikom). Rezultati intervjujev so pokazali, da dijaki v večji meri uporabljajo katalog, če knjižničar(ka) izvaja knjižnično informacijsko znanje (KIZ), čeprav je na splošno uporaba knjižničnega kataloga za znano gradivo dokaj nizka (32 %), ker imajo v knjižnici posebne police, kjer so zbrana dela za domače branje. Tovrstna postavitve olajšuje iskanje, na drugi strani pa uporabniku ne omogoča vpogleda še v druge izdaje dela.

Ključne besede

šolske knjižnice, knjižnični katalog, knjižnično informacijsko znanje, srednje šole, domače branje

UDK 027.8:017/019

Abstract

The paper presents results of a survey of book searching for the purpose of home reading. The study surveyed students of two Slovenian grammar schools. We were interested to see if library catalogue was used and in which type of library (school or public) they borrow the books. The trend of low loans of books for home reading in secondary school libraries is equal to the trend in primary school libraries, although secondary school libraries hold larger numbers of home reading books than public libraries. Information technology equipment in secondary school libraries is good (one quarter offers more than 4 computers for the users). Results of interviews have shown that students more often use library catalogue if the librarian teaches the course Library and information knowledge. However, the use of catalogue to search for known materials is generally rather low (32%), because the libraries offer separate shelves for home reading books. Such arrangement makes searching easier, but on the other hand does not enable the user to see other versions of the work.

Keywords

school libraries, library catalogue, Library and information knowledge, secondary schools, home reading

Uvod

Srednješolci so zahtevna ciljna skupina uporabnikov tako šolskih kot tudi splošnih knjižnic. Knjižničarji splošnih knjižnic ugotavljajo, da »srednješolci najhitreje zapuščajo naš prostor, ker nimajo več toliko prostega časa. Sposodijo si le kakšen učbenik ali knjigo za domače branje in že odhitijo iz knjižnice.« (Knjižnica Krško, 2011)

V prispevku bomo predstavili gimnazijce, njihove informacijske potrebe pri iskanju domačega branja, uporabo kataloga in poizkušali pokazati vpliv izvajanja knjižničnega informacijskega znanja (v nadaljevanju KIZ) na uporabo katalogov.

1 Vloga srednješolske knjižnice in domače branje

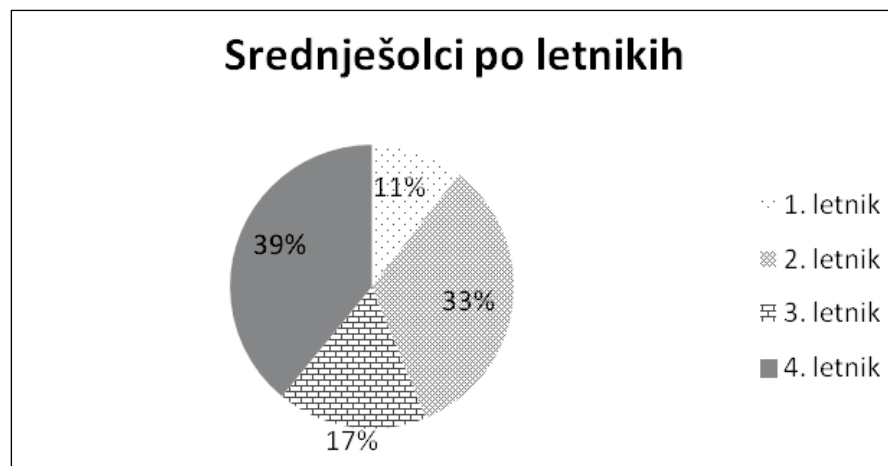
KIZ je obvezen za vse dijake in zajema 15 ur v štirih letih šolanja. KIZ navaja dijake, da »razvijajo sposobnosti in veščine za samostojno učenje in uporabo knjižnice ter uporabo informacijskih virov«. Med specifičnimi cilji in vsebinami je navedeno, da dijakinje in dijaki »uporabljajo katalog kot temeljni informacijski vir o fizični prisotnosti knjižničnega gradiva« (Kurikul, 2008).

Naloge šolske knjižnice temeljijo na spremljanju potreb uporabnikov (učencev in učiteljev) v vzgojno-izobraževalnem procesu. Pogoje dela mora knjižnica nenehno razvijati, da podpira cilje izobraževanja (Novljan, Steinbuch, 1996). Mednje spada tudi podpora domačemu branju. Da je domače branje nepriljubljeno tako med osnovnošolci kot srednješolci, je razvidno iz različnih raziskav. Med dijaki prvih letnikov ljubljanskih gimnazij in srednjih strokovnih šol, je bila izvedena anketa o domačem branju (Košti, 2000). 78 % dijakov prebere vse predpisane knjige za domače branje, med dijaki srednjih strokovnih šol pa je teh dijakov le 10 %, večina jih namreč prebere samo nekatera literarna dela (62 %). Če gimnazijci pridobijo informacije o glavnih značilnostih literarnega dela iz spremne besede, z interneta, dijaki srednjih strokovnih šol pridobijo te informacije prek sošolcev, interneta in šele nato iz spremne besede v knjigi. Tudi v osnovni šoli opažajo trend upadanja branja knjig za domače branje. Le polovica osnovnošolcev vedno prebere vse knjige za domače branje, skoraj tretjina pa le včasih. Večina (74 %) osnovnošolcev ne mara domačega branja (Černela, 2000). Podatki potrjujejo, da zanimanje za branje upada, žal tudi branje leposlovja za prosti čas (20 % gimnazijcev in 34 % dijakov srednjih strokovnih šol v prostem času ne bere leposlovja) (Košti, 2000).

2 Metodologija

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS), je bilo v letu 2011 na 158 javnih in 5 zasebnih srednjih šolah vpisanih 82.193 dijakov, med njimi je bilo 34.399 dijakov, ki so bili vpisani v srednje splošno izobraževanje, in med njimi prevladuje ženski spol (20.473 – 60%).

V opravljeni raziskavi smo intervjuvali dijakinje in dijake dveh slovenskih gimnazij (gimnazija 1 in gimnazija 2), ki sta geografsko zelo oddaljeni, vendar imata podobno število oddelkov in vpisanih dijakov. V vzorec smo zajeli 105 dijakov (na eni gimnaziji 55, na drugi 50), 63 % vprašanih so predstavljale ženske, glede na starost pa so prevladovali dijaki 2. letnika (33 %) in 4. letnika (39 %).

Graf 1: Sodelujoči dijaki glede na letnik v gimnaziji oz. starost

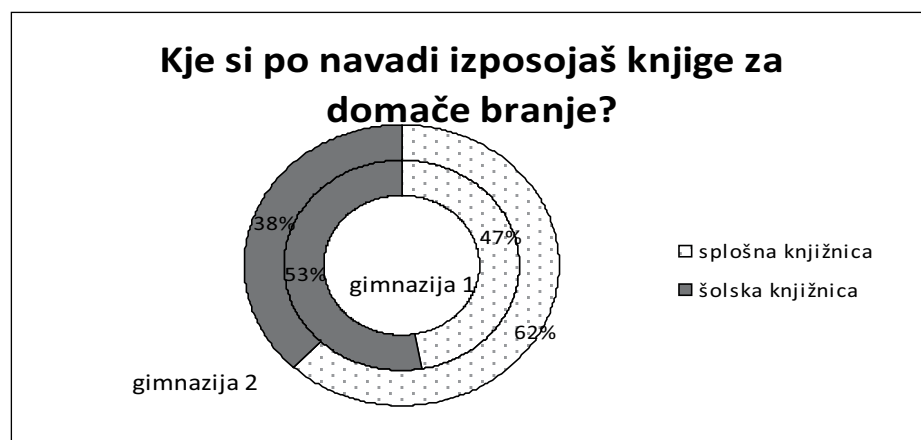
Raziskavo smo izvajali v času od 2. do 28. novembra 2011, v času odmorov, času, namenjenem za malico, in času prostih ur. Srednješolci so se prostovoljno odločili za sodelovanje v raziskavi. Največ intervjujev smo opravili v šolski knjižnici, t. i. večnamenskem prostoru in na hodnikih šole.

Knjižnici na šoli sta lepo urejeni in imata podoben urnik. Knjižnica na gimnaziji 1 je zelo dobro obiskana, ker je to tudi edini prostor na šoli za brskanje po spletu, učenje in preživljanje prostih šolskih ur (tudi igranje šaha oz. družabnih iger). Knjižnica na gimnaziji 2 je bolj mirna in ima tudi prostor za učenje – tiho čitalnico. Gimnazija 2 ima še poseben večnamenski prostor, zato se mnogi učijo tudi tam. Obisk knjižnice je namreč odvisen tudi od tega, ali ima šola še druge prostore za druženje in preživljanje prostih ur.

Obe knjižnici imata v svojih prostorih posebne police, na katerih so zbrane vse knjige za domače branje v vseh letnikih. Knjižnica na gimnaziji 1 ima programsko opremo WinKnj, knjižnica gimnazije 2 je vključena v vzajemni katalog COBISS. Knjižničarka na tej gimnaziji redno in v predpisanem obsegu ur (kakšno leto tudi več, ne pa manj) izvaja KIZ, knjižničarka na gimnaziji 1, pa ga ne izvaja, razen kakšno uro za potrebe pisanja maturitetnih seminarских nalog v 4. letniku, ko z njimi naredi primer enostavnega poizvedovanja v COBISS-u.

3 Rezultati

3.1 Vrsta knjižnice, kjer si dijaki izposojajo knjige za domače branje

Graf 2: Vrsta knjižnice, kjer si dijaki izposojajo knjige za domače branje

Na vprašanje, kje si po navadi dijaki izposojajo knjige, jih je več kot polovica (57 %) odgovorila, da v splošni knjižnici, preostali (43 %) pa v šolski knjižnici.

Tabela 1: Vrsta knjižnice, kjer si dijaki izposojajo gradivo za domače branje.

Vrsta knjižnice	Izposoja gradiva za domače branje		
	gimnazija 1	gimnazija 2	SKUPAJ
šolska knjižnica	29	19	48
splošna knjižnica	26	31	57

Očitne so razlike med dijaki na gimnaziji 1 in na gimnaziji 2. Na prvi gimnaziji si polovica (53 %) izposoja gradivo za domače branje v šolski knjižnici, medtem ko si v knjižnici gimnazije 2 izposoja le 38 % dijakov. Kot je razvidno iz zgornje preglednice, se za izposajo v šolski knjižnici odloča manj kot polovica dijakov (46 %).

Zanimivi so podobni rezultati celjskih srednješolcev. Le 43 % dijakov si izposoja gradivo v šolski knjižnici (Cmok, Kovačič, Vasiljevič, 2008). Tudi Černigoj (2008) je v raziskavi med osnovnošolci ugotovila, da si 42 % učencev izposoja domače branje v šolski knjižnici, v splošni knjižnici 40 % učencev, v obeh pa 12 % učencev. Iz tega je mogoče sklepati, da dijaki le nadaljujejo prakso odnosa do šolske knjižnice, ki že obstaja v osnovni šoli.

3.2 Primerjava izvodov naslova za domače branje v šolski in splošni knjižnici

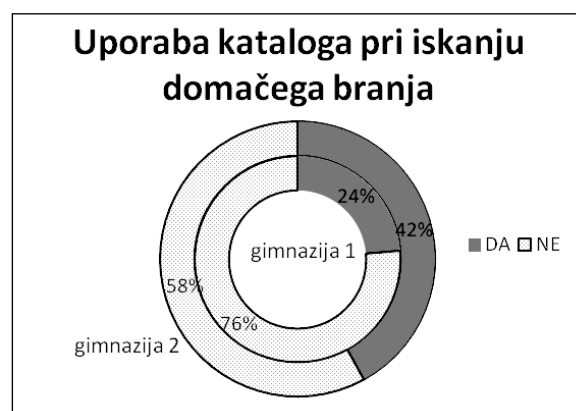
Ker je presenetljivo, da si tako velik delež dijakov izposoja gradivo v splošni knjižnici, smo preverili število izvodov knjige Don Kihot (Miguel de Cervantes y Saavedra), ki je obvezno domače branje v prvem letniku, v šolski in splošni knjižnici, ki je najbližja oz. je v kraju, kjer se nahaja izbrana gimnazija.

Tabela 2: Število izvodov Don Kihota v izbranih splošnih in šolskih knjižnicah (COBISS in WinKnj, 26. 1. 2012).

KNJIŽNICA	ŠTEVILO IZVODOV	splošna knjižnica 1	gimnazija 1	gimnazija 2	splošna knjižnica 2
Zbirka Klasje (priporočeno s strani profesorjev)		17	32	75	24
Druge verzije:					
– v slovenskem jeziku	39		4	4	17
– v tujem jeziku	0		1	0	9
Na drugih nosilcih	1 DVD (slovenski jezik)		0	0	0
SKUPAJ		57	37	79	50

Kot je razvidno iz preglednice, imajo šolske knjižnice na voljo večje število izvodov iz zbirke Klasje, še več, v primeru gimnazije 2 celo več izvodov kot imajo vseh drugih izdaj (niso namreč vse primerne za domače branje) v bližnji splošni knjižnici. Kljub temu da šolske knjižnice svojim dijakom ne zaračunavajo zamudnine, kar so mnogi dijaki izpostavili kot prednost, se pojavlja vprašanje, zakaj si v njih dijaki v večjem deležu tudi ne izposojajo knjig za domače branje.

3.3 Uporaba kataloga pri iskanju knjig za domače branje

Graf 3: Uporaba kataloga za domače branje

Skoraj tretjina (32 %) dijakov uporablja knjižnični katalog za iskanje domačega branja, tj. za znano gradivo. V katalog vpišejo avtorja ali naslov ter preverijo dostopnost. Razliko uporabe kataloga med dijaki, ki si pretežno izposojajo v šolski oz. splošni knjižnici, prikazuje spodnja tabela.

Tabela 3: Uporaba knjižničnega kataloga za potrebe domačega branja med dijaki

Vrsta knjižnice:	Uporaba knjižničnega kataloga za domače branje		
	gimnazija 1	gimnazija 2	SKUPAJ
šolska knjižnica	6	5	11
splošna knjižnica	7	16	23

Da je uporaba knjižnega kataloga med dijaki, ki si pretežno izposojajo knjige za domače branje v šolski knjižnici, tako nizka, je dokaj razumljivo, saj so knjige zbrane na enem mestu (posebne police). Že od daleč je vidno ali so knjige izposojene, zato tudi ni treba preverjati postavitve in razpoložljivosti. Katalog najbolj uporabljajo tisti dijaki, ki si najpogosteje izposojajo knjige v splošnih knjižnicah. Zelo opazna je razlika med gimnazijama, kar bi lahko delno pripisali večji izposoji v šolski knjižnici (»kjer katalog ni potreben«), v največji meri pa (ne)poznavanju iskanja po knjižničnem katalogu, kar je lahko povezano z izvajanjem KIZ-a.

Uporaba kataloga pa je povezana tudi z možnostjo uporabe računalnika in s tem dostopnostjo do knjižničnih katalogov. Kakšno je stanje opremljenosti z računalniki, ki so namenjeni uporabnikom v slovenskih srednješolskih knjižnicah, pa prikazuje spodnji graf.

Graf 4: Opremljenost knjižnic z računalniki (Vir: SURS, 2012)

V raziskavi (Švab, Žumer, 2011) med osnovnošolskimi knjižničarji smo ugotovili, da 31 % slovenskih osnovnošolskih knjižnic nima računalnika za dostop do knjižničnega kataloga knjižnice in da učenci najpogosteje vprašajo za pomoč knjižničarja. Takih srednješolskih knjižnic je v Sloveniji samo 9 %. Iz zgornjega grafa je opazna dokaj dobra opremljenost srednješolskih knjižnic z računalniki, saj ima skoraj tretjina srednješolskih knjižnic več kot 4 računalnike, ki so namenjeni dijakom. Zelo dobro so opremljene predvsem srednje šole, ki imajo vpisanih več kot 1000 dijakov. Dijakom je tako omogočeno, da sami ali ob pomoči knjižničarja poizvedujejo po knjižničnem katalogu. Tudi v izbranih dveh gimnazijah imajo uporabniki na voljo 6 (gimnazija 1) oz. 4 (gimnazija 2) računalnike.

3.4 Kaj storijo dijaki, če so vsi izvodi želenega naslova izposojeni?

Graf 5: Kaj narediš, če so vsi izvodi predpisane knjige izposojeni

Dijake smo vprašali, kaj storijo, če so vsi izvodi knjige za domače branje izposojeni. Ker po navadi želijo čim prej pridobiti knjigo, odidejo v drugo knjižnico. To je tudi eden od razlogov, da vzamejo drugo izdajo (31 % in 24 %). Dijaki gimnazije 1 se pogosteje odločajo za rezervacijo knjige (20 %), medtem ko dijakom gimnazije 2 ta način ni blizu (6 %). Zanimalo nas je, na kaj so dijaki pozorni, ko se odločajo in iščejo drugo izdajo. Želeli bi vedeti, ali knjiga vsebuje življenjepisa, spremno študijo/besedo, seznam manj znanih besed – slovarček oz. dodatne informacije, ki bi koristile pri pisanju eseja ali pripravi pisnega izdelka. Pomembni so obseg, leto izida, ohranjenost, težavnostna stopnja branja in ali je besedilo celotno, skrajšano oz. prirejeno za določeno ciljno skupino in ne nazadnje sam videz knjige. Iz obstoječega kataloga dijak vseh teh podatkov ne bo mogel razbrati, mnogo jih niti ni vnesenih in zato niti ni presenetljiv podatek o uporabnosti kataloga. Srednješolski knjižničarji bi morali vnašati v bibliografske zapise tiste podatke, ki bodo uporabnikom v večjo pomoč, če želijo, da knjižnični katalog ne bo sam sebi namen.

Sklep

Na podlagi dobljenih rezultatov lahko sklenemo, da dijaki ne uporabljajo kataloga za znano gradivo. Dijaki bi morda v večjem številu uporabljali katalog, če ne bi bile knjige za domače branje zbrane skupaj na posebnih policah in če bi bibliografski zapisi vključevali več oz. drugačne podatke. Opazna je tudi razlika med dijaki, kjer knjižničarka na gimnaziji uporablja sistem COBISS in v predpisanem obsegu izvaja knjižnično informacijsko znanje, in dijaki na drugi gimnaziji, ki niso deležni KIZ-a in njihova knjižničarka (kot mnogo drugih šolskih knjižničark) ne omogoči, da bi bil katalog dostopen zunaj prostorov knjižnice. Dijaki gimnazije 1 imajo tako manj stika z iskanjem po knjižničnem katalogu, ker »je enostavneje vprašati knjižničarko« tako v šolski kot splošni knjižnici. Mnogi srednješolci tako niso spremenili »osnovnošolskega« načina iskanja gradiva. (Švab, Žumer, 2010).

Da knjižnica ne izvaja KIZ-a in da ima knjižničarka le nekaj ur medpredmetnega povezovanja (še) v 4. letniku, prav gotovo pripomore k neuporabi katalogov in drugih podatkovnih baz, ki bi jih morali bodoči študenti dobro poznati, če želijo uspešno opraviti svoje študijske obveznosti. Vpliv uporabe določene programske opreme (COBISS ali Winknj) na večjo oz. manjšo uporabo knjižničnega kataloga je predmet

drugih (prihodnjih) raziskav. Zaskrbljujoče je dejstvo, da dijaki v večjem številu ne uporabljajo šolske knjižnice, ki je v prvi vrsti namenjena njim, in raje obiskujejo splošne knjižnice, ki imajo manj izvodov knjig (primer naslova Don Kihot) za domače branje, bolj omejen čas izposoje (po navadi en oz. dva tedna) in svojim članom zaračunavajo zamudnino v primeru prekoračenega roka izposoje.

Odgovornost tako osnovnošolskega kot srednješolskega knjižničarja je zelo velika. On (še pogosteje ona) je tisti, ki bo usposobil učenca in dijaka za iskanje po različnih bibliografskih informacijskih sistemih. To je tudi opredeljeno v Kurikulu za Knjižnično informacijsko znanje (2008), ki med pričakovanimi dosežki oz. rezultati navaja, da bodo »izbrali najbolj primerne informacijske vire za reševanje problemov v samostojnem učenju in vsakdanjem življenju«. Tovrstno znanje mora pridobiti od informacijskega strokovnjaka (kar knjižničar je, mora biti in ostati) v času osnovnega in srednjega izobraževanja. Nezanjanje ali neuporaba bibliografskih informacijskih sistemov pa onemogoča zadovoljevanje informacijskih potreb bodočih študentov in kakovostnega informacijskega poizvedovanja za potrebe raziskovalnega in znanstvenega dela.

Viri

- Čmok, K., Kovačič, V., Vasiljevič, M. (2008). Celjski srednješolci – uporabniki knjižnic. Celje: Poslovno-komercialna šola Celje. Pridobljeno 17. 1. 2012 s spletne strani: <http://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200805152.pdf>.
- Črnela, S. (2000). Zanimanje učencev za domače branje. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Oddelek za slovenistiko in slavistiko.
- Černigoj, K. (2008). Šolski knjižničar-svetovalec pri izbiri knjig za domače branje. Referati. Šolska knjižnica, 18 (3-4), 56–73.
- Knjižnica Krško. Pridobljeno 27. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.knjiznica-krsko.si/index.php/o-knjiznici/enote/izposojevalisce-senovo.html>.
- Košti, J. (2000). Domače branje v srednješolski praksi. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Oddelek za slovenistiko in slavistiko.
- Kurikul. Knjižnično informacijsko znanje: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 8. 1. 2012 s spletne strani: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/k_knjizn_inf_znanje_gimn.pdf.
- Novljan S., Steinbuch, M. (1996). Šolska knjižnica v izobraževanju (za 21. stoletje): analiza stanja šolskih knjižnic z usmeritvami razvoja. Ljubljana: NUK.
- SURS, 2012. Število računalnikov v srednjih šolah, Slovenija, 2009. Pridobljeno 26. 1. 2012 prek elektronske pošte.
- Švab, K., Žumer, M. (2010). Švab, K., Žumer, M. 2010. Slovenian school libraries: ready for new services? V: Digital scholarship: support by digital libraries. Digital natives: challenges & innovations in reaching out to digital born generations (str. 86–93). Pridobljeno 14. 9. 2011 s spletne strani: http://web.ffos.hr/lida/datoteke/lida_2010_proceedings.pdf.
- Švab, K., Žumer, M. (2011). Računalniška oprema v slovenskih osnovnošolskih knjižnicah. Šolska knjižnica, 21 (2/3), 83–88.

-
- > **Katarina Švab** je mlada raziskovalka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska Fakulteta, Univerza v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: katarina.svab@ff.uni-lj.si
- >> **Dr. Maja Žumer** je redna profesorica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska Fakulteta, Univerza v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: maja.zumer@ff.uni-lj.si